

Branislaw NUŞIÇ

(Hekaýa)

Belli serb ýazyjysy, satiraçy Branislaw Nuşič türkmen okyjylaryna ýakyndan tanyşdyr. Onuň «Ylmyň pidasy» atly hekaýalar ýygyndysyny, dürli wagtlarda metbugatymyzda çap edilen ajaýyp eserlerini okyjylarymyz gyzgyn garşylapdy. Ussat ýazyjynyň iň belli hekaýalarynyň birini siziň dykgatyňyza hödürleýäris.

— Jenap Pera, siz teatry gowy görýäňizmi?

— Elbetde, gowy görýän.

— Beýle bolsa, men size ýagşylyk edeyin. Ine, size agşamky tomaşa gitmeli petegim. Meni agşam oturylyşyga çagyýarlar, onuň üçinem men spektakla gidip bilmezmikäm diýýän. Gidiň, gowy eserdir.

— Gülküli oýunmy?

— Gülüp-gülüp, içiňiz gyrlar.

Ine, günlerde bir gün ir bilen, öz krowatlarynda geýnip oturyşlaryna mürze Sima Sawiç bilen ýerli kazyýetde şägirt bolup işleýän jenap Pera Trudiçiň arasynda şeýleräk gürrüň boldy. Olar deň-duş bolmasa-da, bir otagy kireýine alyp ýaşaýardylar: jenap Pera otagdaşy Sima Sawiçden esli ýaş uludy. Otagda iki krowatdan başga bir stol bilen iki

oturgyç, çyra bardy, gapynyň ýanynda bolsa, köneje kürsüniň üstünde ýuwnar ýaly legen durdy. Mürze bilen şägirt konselýariýada bir kabinetde işleýärdi, şol ýerde-de bir-birleri bilen sulhlary alşyp, şu otaga hem bileje göçüp barypdylar!

Şäherimize teatr toparynyň gelýändigini eşiden dessine jenap Sawiç begenjine guş bolup uçdy-da, bir petde kagyzy stoluň üstüne patladyp urdy we şowhun bilen:

— Hudaýa şükür, ahyryn, biz gulagymyzyň posuny açjag-ow! — diýdi.

Jenap Sima Sawiçiň aktýorlaryň gelenine begenmesi özüniň hem teatra galtaşygynyň bolandygy, sungata ýakyn adam saýylýanlygy üçindi. Hor jemgyýetiniň agzasy bolansoň, ol mahal-mahal öwrenje tomaşalary gurardy, özi hem hemişe

olarda baş režissýorlyk edip, baş keşplerde oýnardy. Gürrüň bermeklerine görä, bir gezek şeýle tomaşalaryň birinden soň mal lukmany: «Siz, jenap Sawiç, barypýatan zehin-ow» hem diýenmiş. Mal lukmany bolsa hatly-sowatly adam hasap edilýärdi: ol diňe öz dilinde däl, nemes dilinde-de gürläp bilýärdi. Onsoň bir gezek jenap Sima pajygaly keşbi oýnanda, jenap ýerli ruhanynyň özi hem saklanyp bilmän aglapmyş diýýärler.

Jenap Simanyň teatr toparynyň gelmegine be-nemegi ýöne ýerden däl, sebäp diýseň, onuň özüniň hem toparyň işine goşulaýasy gelip durdy. Şonuň üçin ol şäherimizde hepdede bir gezek çykyan «Swetlost» gazetiniň redaksiýasyna tarap ýola düşdi, barybam teatr tankytçysy bolup mugtuna işläp bermegi teklip etdi. Ol «Ýyldyrym» diýen lakam bilen çykyş etmegi ýüregine düwdi. Kosowonyň «Baýazetini» (Kosowo söweşinde türk goşunyna serkerdelik eden türk soltanyny — 1389-1402) şeýle atlandyryýardylar.

Toparyň ilkinji, diýseň şowly çykyşyndan soň bada-bat jenap Sima öwrenje spektakllarynda eden režissýorlygyna we baş keşpleri ýerine ýetirişine zarba urlup, ildeşleriniň önünde abraýynyň çalt pese gaçyp ugraýanyny aňan ýaly boldy. Mal lukmanynyň hut özi oňa: «Jenap Sima, bu siziň öwrenje spektakllaryňyzyň deňi däl!» diýipdir.

Jenap Simany bahyllykdyr gazap duýgusy gurşap aldy, dogrusyny aýtsaň, bir uly tankytçy hem bu duýgularsyz oňup biljek däl. «Otello» ikin-

**TÜRKMENISTANYŇ PREZIDENTINIŇ
«TÜRKMENIŇ ALTYN ASYRY»
ATLY BÄSLEŞIGINE**

ji sapar görkezilenden soň, «Ýyldyrym» juda ýiti tankydy makala bilen çykyş etdi we esasy zarbasyny birwagt özüniň ýerine ýetiren keşplerinde oýnaýan artistleriň üstünden inderdi. Baş keşpde — Otellonyň keşbinde oýnaýan artiste has hem ýowuz darady. Gepiň gerdişine görä aýtsak, jenap Simanyň pikirini görä, ol artist ellerini nähili tutmalydygyny hem bilenokmyş.

Tankyty toparyndakylar üçin göýä gökden inen bela ýaly bolup ýaňlandy. Ilkinji keşpler ynanylman, birsyhly kemsidilip ýören bir artist bolsa tankydy diýseň ýerlikli hasap etdi. Ol:

— Meniň eşidişime görä, bu makalany Belgradyň Halk teatryndaky dramaturgyň ýeri hödürlenen bir professor ýazanmyş — diýdi. Ol wäşi kişi: «Otellonyň ýöne bir geým geýdiriläýen adamlaryň tomaşasydygyny, penjekleriň hem jübüleri bolmany üçin artistiň ellerini sokar ýaly ýeriniň ýokdugyny tankytçy hasaba-da almandyr» diýip gysaryldy. Dezdemonanyň keşbinde oýnan artist gyz: «Eger tankytçy onuň soňky görnüşde bogazyndan gassap ýaly ýapyşysyny dagy göräýen bolsady, ol ellerini nähili tutmalydygynam bilenok diýmäge dili barmazdy» diýip, üstüni ýetirdi.

Otello şeýle teýeneli sözleri biygtyýar çekip-çydamaly boldy we başynjy perdäniň birinji görnüşindäki ýaly, ýöne hyrçyny dişlemek bilen oňdy. Ol

Serbiýanyň meşhur nusgawy ýazyjysy we dramaturgy Branislav Nuşiç Belgradda, söwdagäriň maşgalasynda dünýä inipdir. Mekdebi tamamlanyndan soň, Belgrad uniwersitetinde hukuk hünäri boýunça ýokary bilim alýar. Nuşiç has hem N.Gogol, M.Saltykow – Şedrin ýaly rus ýazyjylarynyň eserlerinden täsirlenipdir. 1883-nji ýylda ol ilkinji eserini — «Halkyň wekili» atly komediýasyny döredýär.

Nuşiç 1885-nji ýylda Serbiýa bilen Bolgariýanyň arasyndaky urşa gatnaşypdyr. Uruş ýatlamalary ýazyjynyň «Esger hekaýalary» ýygynyndasynda öz beýanyny tapypdyr. Nuşiç ilçihanada dürli wezipelerde işleýär. Onuň Gündogar medeniýetine bagyşlanan «Remezan agşamlary» (1898) atly hekaýalar ýygynyndasy, «Taşula» (1902) diýen powest we «Jemgyýet perzendi» (1902) romany çap edilýär. «Şopengauer» pyesasý ýazyja uly şöhrat getirýär. Ýazyjynyň «Semberiý knýazy» tragediýasyna bolsa, nusgawy rus ýazyjysy Lew Tolstoý uly baha beripdir. Nuşiç döwrüniň jemgyýetçilik hem syýasy durmuşyna işjeň gatnaşypdyr, häli-şindi syýasy makalalary bilen çykyş edipdir. Birinji Jahan urşundan soň, Nuşiç hasam önjeýli işläpdir. «Terjimehal» (1924), «Hanymin Ministr» (1929), «Jenap Dollar» (1932), «Gamly maşgala» (1935), «Dr.» (1936) hem-de «Merhum» (1937) ýaly dünýä edebiýatynyň altyn hazynasyna giren powestleridir sahna eserleri neşir edilipdir. Ol 1938-nji ýylda Belgradda aradan çykýar.

BRANISLAW NUŠIČ
(1864 — 1938)

tankydy wakalary kimiň ýazandygyny öňýetenden sorady, emma bilip bilen zady bolmady. Muny oňa redaksiýanyň özüniň hem aýdasy gelmedi. Ahyrsoňy «Swetlost» gazetiniň tankytçysynyň haýsy ýerde oturandygyny petek satyjydan soramak onuň kellesine geldi.

— Ikinji hataryň kyrk ikinji ýeri — diýip, petek satyjy jogap berdi.

Muny eşiden Otello entek tomaşa başlanmanka, zal boşka, ol ýeri ykjam gözden geçirdi, soň bolsa sahnanyň ýeňsesine geçdi, spektaklda oýnamaýan hem bolsa, şol ýerde perdäniň ahyrna çenli saklandy. Spektakl başlanmanka we birinji görnüşden soň ol esli wagtlap ikinji hataryň kyrk ikinji ýerini peýläp, tutynyň deşijeginden jyklap durdy! Ikinji we üçünji görnüşleriň arasynda bolsa ol zala çykdy, hatarlaryň içi bilen geçip, kyrk ikinji oturgyjyň önünde aýak çekdi, onda oturan jenabyň ýüzüne dikanlap bakdy we äsgermezlik bilen ardynjyrady.

Bu ýerde şägirt jenap Pera oturdy we mugt petekli öňýeten tomaşaçynyň edähedine eýerip, hezil edip gülýärdi.

«Gülüp-gülüp, içiň gyrlar diýip, jenap Sima dogry aýdan eken-ow» diýip, Pera içini gepledýärdi.

Spektakl tamamlanandan soň, jenap Pera ähli märeke bilen birlikde çykalga tarap ýöneldi, şol barşyna-da: «Ağşam gülüp-gülüp içiň gyrlar diýip, jenap Sima dogry aýdýan eken-ow» diýip, içini geplettdi. Köçä çykandan soňam şu pikiri bilen gümra bolup, ýoluny dowam etjekdi, emma birden spektaklyň soňky görnüşi başlanmanka parterde ardynjyran adam onuň önünden çykyp ýüzüne jinkerildi.

— Diýmek, siz maňa ellerimi nähili tutmalydygymy hem bilmeýär diýjek bolýaňyzmy?! — diýip, nätanyş kişi onuň al-petinden aldy.

— O näme üçin menmişim? — diýip, jenap Pera ör-gökden geldi.

— Meniň size ellerimi nähili tutmalydygymy bilýänimi subut edesim gelýär — diýip, ýaňky adam ýene onuň üstüne heňkirdi.

Şo bada-da Pera görgüliniň bir bu tarapyndan, bir ol tarapyndan batly şarpyklar inip ugrady, gapdaly bilenem:

— Mundan beýlägem tankydyňyzy goýmaweriň! — diýen ses ýaňlandy.

Aňk-taňk bolup, haýýaty göçen jenap Pera butnamaga-da milt edip bilmedi, ol göwnüne degeniň saljak ýumrugynyň sowa geçerinden gorkýan ýaly, kellesini gymyldatman durdy.

Onuň näçe şarpyk iýenini anyk aýtmak kyndy, sebäbi ol, gapdalyndan çen tutsaň, olary sanamaýana meňzeýärdi. Emma märeke jenap Perany «mawryň» elinden alanynda, ol ýüzüni güp ýaly çişirip, öýlerine tarap ugrady. Öz-özünü köşeşdirjek bolýan ýaly: «Görsene muny, o bolsa maňa gülüp-gülüp, içiň gyrlar diýen bolýar» diýip hümrüdedi.

Öýlerine geleninde, ol oturylyşykda eglenen jenap Sima duşup bilmedi. Jenap Pera ertire-de çydam edip bilmän, bir tagta kagyzy eline aldy we: «Siziň mugt diýen petegiňiz maňa juda gymmat düşdi» diýip, iri-iri harplar bilen çyrşaşdyrды-da, ýazgyny jenap Simanyň ýassygynyň üstünde goýdy. Soň krowatyň üstünde ýüzin düşdi-de, uly iliň önündäki masgaraçylykdan gizlenjek bolýan ýaly, ýorgany başyna çekdi.

Ertesi güni jenap Sima bilen jenap Pera ýene-de krowatlarynyň üstünde oturyp, geýnip ugrady. Duluklary heniz hem güp ýaly çişip duran jenap Pera uludan demini alyp, ağşamky başdan geçirenlerini birin-birin gürrüň berdi.

— Ynanaýyň, men ol adamy asla tanamok. Ol bolsa ýanyma gelip, maňa ellerini nähili tutmalydygyny bilmeýänini gürrüň berýär. Soňam olary dek duruzmajak bolup, meniň duluklaryma çalyپ ugraýar. Eger ol meni oýna mugt seredenim üçin urýan bolsa, ony siz önünden duýdurmaly ekeniňiz-dä! Şeýden bolsaňyz, men oňa asla gitmezdim. Mugt gülmek lezzeti üçin mazaly ýumruk iýdim! Ýok, bu düýpden heňe gelýän zat däl!

Jenap Sima jenap Peranyň gürrüňini gyanma bilen diňledi, sowal üstüne sowal berip, telim gezek onuň sözünü böldi:

— Onsoň ol siziň ýüzüňize çyny bilen urdumy?

— Eýsem näme, çyny bilen urdy, eýsem, şeýle şarpyklar oýun edilip urulýanmydyr?

— Onsoň, jenap Pera, bu wakalar az-kem göwnüňize-de degdimi?

— O nähili az-kem bolýamyş? Men bu günem işe gidip biljek däl. Utanjymdan ýaňa köçä çykмага-da ýaýdanýan, çykdygym uly il üstümden güljek!

— Ýok, gülmezler! — diýip, jenap Sima aýgtyly suratda seslendi-de, krowatdan böküp düşdi.

— Gülmäýişlerini! Men öz şäherimize belet ahyryn!

— Ynanaýyň, gülmezler, sebäp diýseň, hakykat-da, ol şarpyklar size urulmandyr.

— Onda kime urlupdyr?

— Maňa! — diýip, jenap Sima ýene-de aýgtyly jogap berdi.

— O nähili size bolýamyş, siz ol ýerde bolmaňyz näme?

— Munuň parhy ýok, şarpyk maňa çalnan bolmaly.

— Şarpyk iýenä siz, dulugy çişenem mendä, şeýlemi?

— Siziň duluklaryňyzyň çişmesi häzirki ýagdaýda ikinji derejeli zat. Ol şarpyklaryň has uly manysy bar. Şarpyklar maňa urlupdyr, olaryň size düýpden dahyly ýok. Diňe meň arymy almaga hakym bar, men ony alarynam. Siz bolsa işiňize arkaýyn gidibilersiňiz, kim sorasa, sorabersin, keskilläm şarpyk iýemok diýip, gypynç etmän aýdyň!

Hakykytdan hem, hiç hili şarpyk iýmänine jenap Perany azda-kände ynandyrmak jenap Sima zordan başartdy. Jenap Pera işine gitdi, jenap Sima bolsa göwne degeniň üstünden arz etmek üçin gös-göni polisiýa bölümüne ugrady. Polisiýada işleýän iki dostunyň birinden bihaýa artistiň eýini ýetirmegi haýyş etdi. Jenap Simanyň Otellodan aryny alasynyň, şeýdibem synan göwnüni seýikläsiniň gelýäni garaçynydy!

Jenap Perany gyssagly polisiýa çagyrdylar, ilkinji adaty sowallardan soň sülçi oňa şeýle sowal berdi:

— Hakykatdan hem, düýn spektakldan soň pylan artist köçede size şarpyk çaldymy?

Jenap Simanyň maslahaty ýadyna düşen jenap Pera:

— Ýok — diýip, jogap berdi.

— O nähili ýokmuş! Onuň telim gezek dulugyňyza şarpyk çalany barada bütün şäher gürrüň edýär ahyryn!

— Goý, näme diýseler, şony diýsinler, ýöne men bir şarpygam dadamok!

— Siz muny ýazmaça subut edip bilermisiňiz?

— Bilerin!

Şeýle diýip, jenap Pera degişli düşündiriş ýazyp berdi.

Jenap Simanyň dosty kellesini ýaýkady-da, kagyzy iki epläp, ony tassyk bolmadyk şikaýatlar kitabyna çatdy.

Iki gün geçip-geçmänkä, jenap Pera özüne şarpyk çalnan adamdan diýseň mähirli hat aldy. Şäherjigiň ähli ýaşajylary ýaly, ol özüniň şarpyk çalmasyz adama şarpyk çalanyny giç bilip galypdyr. Eden işine puşman edipdir, has hem beteri jenap Peranyň polisiýada günä bildirmekden ýüz dönderenini eşideninde, öz etmişinden has-da utanypdyr. Hat örän owadan edilip ýazylyp, manysy hem şu aşakdakydan ybarat bolupdyr:

«Hormatly jenap! Men size çynym bilen haýran galýaryn. Siz öwrenilmeli adam. Köçede siz başga birine niýetlenilen şarpyga mertlerçe döz gelýäňiz-de, polisiýada, hakyky filosof ýaly, dadan şarpyklaryňyzdan ýüz dönderýärsiňiz. Iki dulugyňyzy hem meň garamagyma berip, siz Isanyň «Eger sag dulugyňyza ursalar, sen çep dulugyňy hem tutgun» diýen pendine sadyklyk bilen eýerdiňiz. Halkyň: «Goý, çep eliň näme edýänini sag eliňem bilmesin» diýen dana sözüni siz: goý, köçede näme bolup geçýänini polisiýa bilmän galsyn diýen terzde ulandyňyz. Jenap, siz meni haýranlar galdyryýarsyňyz! Şekspiriň döwründen bäri men oýunlaryň birinde hem şeýle häsiýete gabat gelemok.

Aladanyň hem hormatyň hatyrasyna size ertirki spektakla mugt petek iberýärin, onda men baş keşpde oýnajakdyryn.

Sizi hormatlamak bilen we ş.m.»

Jenap Pera ýüzüni kürşerdip ýylgyrdy. Bir pursat onuň kellesine mugt petegi gulluk meselesinde özünden ozdurany üçin gözünde oky bolsa urjak şägirdi Spasoýa ibermek pikiri döredi, emma hristian keremliligi muňa ýol bermedi. Ol öz ýanyndan: «Kişi sebäpsiz ýere şarpyk datsa, bu günäniň aňrybaşy bolýandyr» diýip oýlandy-da, mugt petegi jyýrym-jyýrym edip ýyrtyp taşlady.

*Terjime eden
Daňatar BERDIÝEW.*